

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ НА ПРОЕКТНІ ТА ПОШУКОВІ РОБОТИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Гриняк А. Б.,

*кандидат юридичних наук, завідувач наукового сектору проблем цивільного права
НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України*

Статтю присвячено важливому та актуальному питанню – правовій природі договору підяду на проектні та пошукові роботи як договору, який вперше знайшов своє відображення у Цивільному кодексі України. Крім того, акцентується увага на проблемі визначення змісту відносин, що охоплюються положеннями гл. 61 ЦК України, та застосування загальних норм цієї глави до досліджуваного договору.

Ключові слова: зобов'язання, договір, підряд, договір підяду на проектні та пошукові роботи, проектно-кошторисна документація, підрядник, замовник.

Динаміка економічних відносин, зокрема у сфері виробництва і розподілу, та успішне функціонування ринку товарів, робіт і послуг вимагають, щоб правові форми, в які втілюються різні за характером суспільні відносини, були адекватні новому економічному змісту. Основною та найбільш стійкою в часі правовою формою є договір, роль якого докорінно змінилася в умовах ринкової економіки.

Різним аспектам договірної права в цілому та підрядних договорів зокрема приділяли увагу фахівці в галузі цивільного права, зокрема, М. М. Агарков, В. А. Белов, М. І. Брагінський, Д. В. Боброва, В. А. Васильєва, О. М. Вінник, В. В. Вітрянський, О. В. Дзера, О. С. Іоффе, В. М. Коссак, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць, Р. А. Майданік, Є. О. Суханов, Ю. К. Толстой, С. Я. Фурса, Є. О. Харитонов, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишка, В. С. Щербина та інші вчені.

Глава 61 ЦК України завершується параграфом 4 «Підряд на проектні та пошукові роботи». Насамперед зазначимо, що ЦК УРСР не містив норм, які б регулювали зазначені правовідносини. Таким чином, він належав до непоіменованих договорів та, відповідно, регулювався загальними нормами про підряд глави 28 та нормами глави 29 ЦК УРСР і лише з 1991 року знайшов своє відображення в Основах цивільного законодавства.

Слід зазначити, що у науковій літературі свого часу побувала думка, що договір на проведення проектних та пошукових робіт є різновидом договору підяду на капітальне будівництво [1, с. 240]. Однак згодом все ж було встановлено, що згадані договори мають як низку спільних, так і відмінних ознак [2, с. 154]. В результаті цього видається неможливим застосування норм про будівельний підряд до договорів на проведення проектних та пошукових робіт і навпаки, як пропонувалось раніше. Однак слід зважати на те, що в переважній більшості випадків даний договір якраз і використовується у сфері будівництва. І хоча у законодавчому визначенні договору підяду на проектні та пошукові роботи не вказується на застосуванні згаданого договору у будівництві, однак зі змісту ч. 1 ст. 891 ЦК України напрашується такий висновок.

Нормативною основою регулювання відносин з виконання проектних і пошукових робіт до недавнього часу були акти колишнього СРСР. Сьогодні ж ці відносини регулюються на основі положень ЦК, ГК України та законів України «Про інвестиційну діяльність» [3], «Про основи містобудування» [4], «Про архітектурну діяльність» [5], «Про планування і забудову територій» [6] та деяких інших підзаконних нормативно-правових

актів. Однак, як уже відмічалось в літературі, в Україні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який регулював би договірні підрядні відносини з виконання проектних і пошукових робіт [7, с. 236].

Разом з тим правовому регулюванню договорів підяду на виконання проектних і пошукових робіт присвячено тепер безпосередньо норми параграфа 4 глави 61 ЦК. Однак не слід забувати, що у ЦК України окремим видам підрядних договорів, що містяться в главі 61, передусє так звана загальна частина, функції якої виконує параграф 1 «Загальні положення про підряд». Його статті застосовують і до окремих видів цього договору, зокрема, договорів побутового підяду, будівельного підяду, на виконання проектних та пошукових робіт тощо. Норми «Загальних положень про підряд» діють у випадках, коли йдеться про моделі підяду, які не належать до жодного із виділених в ЦК України різновидів цього типу договорів, а на ті, що виділені, поширюється дія загальних норм лише за умови, якщо вони не суперечитимуть спеціальним нормам або ж спеціальні норми, присвячені регулюванню даних різновидів підрядних договорів, відсутні.

До договорів підяду на проектні та пошукові роботи, враховуючи незначну кількість спеціальних норм, застосовуватимуться загальні норми про підряд. Наприклад, застосуванню підлягають норми, присвячені правовому регулюванню відносин генерального підрядника і субпідрядника (ст. 838 ЦК), виконання роботи з матеріалів підрядника та його засобами (ст. 839 ЦК), розподілу ризиків випадкового знищення або випадкового пошкодження матеріалу (ст. 842 ЦК), ціни роботи (ст. 843 ЦК), ощадливості підрядника (ст. 845 ЦК), строків виконання робіт (ст. 846 ЦК), обставин, про які підрядник зобов'язаний попередити замовника (ст. 847 ЦК), сприяння замовника при виконання робіт підрядником (ст. 850 ЦК) тощо. Таким чином, норми, що регулюють загальні положення про підряд, підлягають застосуванню до регулювання досліджуваних правовідносин субсидіарно.

Відповідно до ч. 1 ст. 887 ЦК України за договором підяду на проведення проектних та пошукових робіт підрядник зобов'язується розробити за завданням замовника проектну або іншу технічну документацію та виконати пошукові роботи, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити їх. Із дефініції цього договору відокремлення його як різновиду договору підяду вбачається у характері робіт і в їх результаті. Тобто ці роботи повинні носити характер проектно-пошукових, а їх результат відображатися у розробленій підрядником технічній документації. Таким чином, предметом даного договору є проектно-кошторисна доку-

ментація та отримані в результаті робіт дані. Зважаючи на те, що значення терміна «проект» надзвичайно широко використовується у різних сферах життєдіяльності людства (від математичної сфери і до сфери телерадіомовлення), в цивільно-правовій сфері під зазначеним терміном розуміється цілий комплекс технічної документації, зміст якої складають техніко-економічні обґрунтування доцільності проведення робіт, креслення, пояснювальні записки, технічні завдання та інші відомості, необхідні для якісного проведення проектних та пошукових робіт.

Слід на підтвердження вищезазначеної тези відмітити, що матеріальний об'єкт досліджуваного нами договору у більшості випадків є проміжним, що спрямований на досягнення кінцевого результату, а кінцевим результатом є матеріальний об'єкт іншого договору, наприклад договору будівельного підряду. Таким чином, повністю схвалити виготовлену підрядником проектну документацію та дані пошукових робіт видається можливим лише після завершення будівельних робіт і подальшої експлуатації побудованого об'єкта. У зв'язку із цим законодавець цілком слушно у ст. 891 ЦК України покладає на підрядника відповідальність за неналежне виконання умов договору, а саме, за недоліки проектно-кошторисної документації та даних пошукових робіт, що виявлені у ході будівництва чи в процесі експлуатації даного об'єкта будівництва.

Разом з тим не слід виключати й випадки, коли даний договір не припиняється передачею результатів проектних та пошукових робіт, а на підрядника за договором на виконання проектних та пошукових робіт покладається обов'язок контролювати та здійснювати нагляд за відповідністю ведення будівельних робіт до розробленої проектантом проектно-технічної документації. У цьому випадку такі обов'язки підрядника слід передбачати у договорі підряду на проектні та пошукові роботи, що, безперечно, впливатиме і на вартість виконуваних робіт, оскільки все належне виконання цих умов потребує більше часу та зусиль виконавця. Крім договору, такі додаткові умови можуть встановлюватись законодавчими актами. Так, Законом України «Про архітектурну діяльність» передбачається обов'язок проектанта щодо здійснення авторського нагляду за виконанням робіт (статті 4, 11) [5].

Окремою особливістю, що дає змогу відмежувати досліджуваний договір від інших договірних конструкцій, виступає те, що результати проектних та пошукових робіт одночасно підпадають під регулювання і авторського права. Цей висновок випливає із аналізу розділу 8 Закону України «Про архітектурну діяльність», який визначено як «Авторське право на об'єкти архітектурної діяльності», ч. 1 ст. 29 якого містить відсылку до ЦК та Закону України «Про авторське право і суміжні права», де у ст. 3 передбачено, що дія цього нормативно-правового акта поширюється на твори архітектури і скульптури, які об'єктивно знаходяться на території України. Відповідно ж до ч. 2 ст. 29 цього Закону об'єктами авторського права в галузі архітектури є твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва, а також плани, креслення, пластичні твори, ілюстрації, карти та ескізи, що стосуються архітектури.

Як і будь-який договір у сфері підприємництва, договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт може укладатись або шляхом підписання сторонами одного до-

кумента, або ж схваленням та прийняттям виконавцем замовлення іншої сторони. Зокрема, при незначних обсягах проектних робіт та їх вартості замовник передає проектній організації лист-заяву з гарантією оплати, а за згодою виконавця починаються проектні роботи [7, с. 236].

Як і у будь-якому підрядному договорі сторонами договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт виступають замовник і підрядник. Слід зазначити, що за умов планового характеру договору замовником проектних робіт, що виконуються за рахунок коштів капітального будівництва або бюджетних асигнувань, виступала організація, якій були виділені ці кошти. В інших випадках, коли роботи виконували за рахунок коштів від основної діяльності державних підприємств або власних коштів кооперативної, громадської або іншої організації-власника (господарської асоціації, акціонерного товариства, орендного підприємства тощо), замовником виступала будь-яка організація, яка наділена правами юридичної особи [8, с. 250]. Сьогодні у питаннях правового регулювання суб'єктного складу договору на виконання проектних і розвідувальних робіт знято обмеження щодо участі окремих громадян як на стороні замовника, так і на стороні підрядника. Замовником може бути будь-яка фізична або юридична особа. А от участь як підрядника будь-якого учасника цивільних відносин є обмеженою. Підрядником можуть бути як спеціалізовані організації, так і фізичні особи-підрядники (проектанти), які мають відповідним чином оформлені допуски (ліцензії, сертифікати тощо) на виконання такого роду робіт [9, с. 445].

Відповідно до вимог ст. 888 ЦК України замовник повинен підготувати для підрядника технічне завдання на проектування, а також інші вихідні дані, необхідні для складання проектно-кошторисної документації. Відповідно до ч. 7 ст. 1 Закону України «Про архітектурну діяльність» завдання на проектування – це документ, у якому містяться вимоги замовника до планувальних, архітектурно-інженерних і технологічних рішень та властивостей об'єкта архітектури, його основних параметрів, вартості та організації його будівництва, який складається відповідно до архітектурно-планувального завдання і технічних умов [5].

Слід відмітити важливість попереднього погодження між сторонами завдання та усіх вихідних даних, оскільки в подальшому проектні та пошукові роботи повинні виконуватись у повній відповідності до тих вимог, які погоджені контрагентами. Відступи від них заборонені, крім випадків їх погодження між контрагентами договору. Згодом же прийняття виконаних проектних та пошукових робіт перевірятимуться замовником на відповідність із завданням, яке ставилось перед підрядником.

Перелік обов'язків підрядника, як основної, на нашу думку, сторони договору, передбачені у ст. 890 ЦК. Проводячи паралелі між обов'язками замовника (ст. 889 ЦК) та підрядника, стає зрозуміло, чому підрядник виступає основною фігурою цього договору. Так, якщо права замовника викладені у диспозитивній формі, то права підрядника є імперативними. Таким чином, навіть тоді, коли інше буде передбачено у договорі, застосуванню підлягатимуть норми ЦК України.

Насамперед проаналізуємо зміст прав та обов'язків підрядника як основної фігури досліджуваного договору. Законодавцем у ст. 890 ЦК, перш за все, акцентовано

увагу на обов'язку підрядника виконувати роботи відповідно до вихідних даних на проектування та договору. У разі виникнення необхідності відступити від завдання, вихідних даних, умов договору підрядник повинен отримати на це згоду замовника.

Підрядник зобов'язаний погоджувати із замовником усі питання, які можуть виникати у ході розроблення проектно-кошторисної документації. Крім того, за необхідності разом із замовником підрядник повинен узгодити технічну документацію із компетентними державними органами й органами місцевого самоврядування, що зобов'язує його відстоювати інтереси замовника у відповідних інстанціях, де вони затверджуються. Підрядник зобов'язаний забезпечити належну якість документації і всіх виконаних робіт, відповідність їх установи технічним вимогам.

Разом з тим на підрядника покладається обов'язок не передавати без згоди замовника проектно-кошторисну документацію третім особам. Цей обов'язок пов'язаний із тим, що особа, яка виготовляє проект, стає суб'єктом авторських прав. Виходячи із цього, зазначаємо, що на підрядника якраз і покладається обов'язок не передавати технічну документацію іншим особам. І, нарешті, обов'язки підрядника за договором підряду на проектні та пошукові роботи, за загальним правилом, закінчуються передачею замовнику готової технічної документації і результатів пошукових робіт.

Відповідно до ст. 891 ЦК підрядник відповідає за неналежне виконання договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт, а також за недоліки, допущені під час їх виконання. Підрядник несе відповідальність не лише за недоліки, допущені в роботі, а й за недоліки, що можуть бути виявлені у процесі експлуатації об'єкта, створеного на основі виконаної проектно-кошторисної документації і результатів пошукових робіт.

Як впливає зі змісту ст. 891 ЦК України відповідальність підрядника визначена у загальній формі і не містить вказівок про окремі випадки відповідальності, зокрема при порушенні термінів виконання робіт. Тому в даному випадку слід застосовувати загальні норми про відповідальність за невиконання чи неналежне виконання договору.

Слід зазначити, що у доктрині загального права відсутнє загальноприйняте визначення договірної відповідальності. Р. О. Халфіна зазначала, що це природне явище, якщо врахувати, що в системі загального права юридична наука носить значною мірою прикладний характер і приділяє мало уваги загальним проблемам теорії права [10, с. 10]. За визначенням В. В. Луця, *договірною* вважається відповідальність у формі відшкодування збитків, сплати неустойки, втрати завдатку або позбавлення суб'єктивного права за невиконання або неналежне виконання зобов'язання, яке виникло з договору [11, с. 831].

Сторони в договорі, звичайно, передбачають санкції у формі неустойки (штрафу) при порушенні зобов'язань за договором. Така відповідальність може бути передбачена за ненадання вихідних даних, необхідних для початку проектування, несвоєчасну оплату робіт замовником; підрядник сплачує неустойку за порушення термінів, складу і якості переданої документації. В усіх випадках порушення умов укладеного договору підрядник зобов'язаний відшкодувати завдані цим збитки (ст. 623 ЦК) і неустойку, якщо інше не передбачено договором.

Таким чином, зважаючи на те, що у ст. 891 ЦК не визначаються умови відповідальності підрядника, розмір відшкодуваних збитків, то ці питання слід вирішувати з урахуванням загальних положень договірного права та загальних положень ЦК України про підряд. Якщо ж контрагентами за цим договором виступають господарські організації, а спірні відносини мають ознаки господарсько-правових, то можуть застосовуватися також положення ст. 321 ГК України про відповідальність підрядника за недоліки проекту.

Замовник же, в свою чергу, за договором підряду на проектні і пошукові роботи зобов'язаний першочергово ознайомити підрядника з тематикою робіт. Після чого передати підрядникові завдання на проектування, а також інші дані, необхідні для складання проектно-кошторисної документації. Відповідно до ст. 5 і 7 Закону України «Про архітектурну діяльність» до вихідних даних на проектування належать: архітектурно-планувальне завдання, завдання на проектування; технічні умови щодо інженерного забезпечення об'єкта архітектури [5]. Як уже відмічалося, завдання на проектування за дорученням замовника може підготувати особисто підрядник. У цьому разі завдання стає обов'язковим для сторін з моменту його затвердження замовником.

Не менш важливим обов'язком замовника є обов'язок сплатити підрядникові встановлену ціну після завершення усіх робіт чи сплатити її частинами після завершення окремих етапів роботи або ж в іншому порядку, передбаченому договором. Так, замовник зобов'язаний оплатити роботу підрядника в порядку, установленому договором, а також відшкодувати підряднику додаткові витрати, викликані зміною вихідних даних для виконання робіт внаслідок обставин, що не залежали від підрядника.

Крім того, замовник зобов'язаний використовувати проектно-кошторисну документацію, одержану від підрядника, тільки з метою, передбаченою договором, не передавати цю документацію третім особам і не розголошувати дані, що містяться у ній, без згоди підрядника. Тобто у випадку необхідності розголошення певних даних іншим особам замовник повинен одержати згоду підрядника. Відповідно до ст. 30 Закону України «Про інформацію» конфіденційною визнається інформація, що знаходиться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюється за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов [12]. Забезпечення конфіденційності інформації полягає у створенні таких умов користування цією інформацією, за яких буде обмежено доступ до неї інших осіб. Таким чином, замовник повинен використовувати отриману від підрядника технічну документацію лише з метою, передбаченою договором. Однак не слід виключати можливість визначення у договірному порядку і більш ширших прав замовника, зокрема можливість тиражування технічної документації.

Замовник зобов'язаний надавати послуги підрядникові у виконанні ним проектних і пошукових робіт в обсязі та на умовах, передбачених у договорі. Разом з тим замовник зобов'язаний брати участь разом із підрядником у погодженні готової проектно-кошторисної документації з уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Надання таких послуг може виражатися в наданні підряднику діючої нормативно-технічної документації, виді-

ленні своїх фахівців, яких підрядник включає до групи проектування, передачі підряднику додаткових вихідних даних, необхідних для складання технічної документації тощо.

Водночас замовник зобов'язаний відшкодувати підрядникові додаткові витрати, пов'язані зі зміною вихідних даних для проведення проектних та пошукових робіт внаслідок непередбачених обставин. У таких випадках підрядник повинен провести спочатку пошукові роботи, розробити нову проектну документацію чи привести існуючу у відповідність зі змінами до нових стандартів. Не секрет, що усі додаткові роботи підрядника пов'язані із необхідними витратами, тому на замовника покладено обов'язок відшкодувати йому вартість додаткових робіт.

Нарешті, замовник зобов'язаний також залучати підрядника до участі у справі за позовом, пред'явленим до замовника іншою особою у зв'язку з недоліками складеної проектною документацією або виконаних пошукових робіт, оскільки підрядник прямо зацікавлений у можливості прийняти безпосередню участь у суперечці між замовником і третьою особою, а також довести, що передана ним документація і дані дослідних робіт не мають недоліків. В той час як не залучення підрядника до участі в справі звільняє його від відповідальності перед замовником, якщо підрядник доведе, що, взявши участь у справі, він міг запобігти стягненню з замовника збитків чи застосуванню до нього інших санкцій, пов'язаних із недоліками технічної документації чи даних дослідних робіт. І навпаки, підрядник, залучений до участі в справі, але який не з'явився у судові засідання, позбавляється права доводити слушність ведення справи замовником.

Отже, до основи ЦК України вперше вводиться такий різновид договору підряду як підряд на проектні та пошукові роботи, який до цього належав до непоіменованих договорів, хоча й застосовувався на практиці. Слід підкреслити необхідність аналізу положень, які присвячені цій договірній конструкції, оскільки виявлення протиріч та суперечностей між, скажімо, загальними нормами про підряд та нормами підряду на проектні та пошукові роботи має велике значення для правильного й однозначного застосування норм ЦК, їх гармонізації та адаптації до права ЄС.

The article is devoted an important and actual question – legal nature of agreement of labor contract on project and searching works as to the agreement which first found the reflection in the Civil code of Ukraine. Attention is in addition, accented on the problem of determination of maintenance of relations which are engulfed positions of gl. 61 Civil code of Ukraine and application of general norms this the heads to the probed agreement.

Стаття посвячена важному і актуальному вопросу – правовой природе договора подряда на проектные и изыскательские работы как договора, впервые нашедшего свое отображение в Гражданском кодексе Украины. Кроме того, акцентируется внимание на проблеме определения содержания отношений, охватывающихся положением гл. 61 ЦК Украины, и применения общих норм этой главы к исследуемому договору.

ОСНОВОПОЛОЖНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВПЛИВУ ДОГОВОРУ КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ОХОРОНУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ-КОНТРАГЕНТІВ

Вавженчук С. Я.,

кандидат юридичних наук, адвокат, доцент кафедри цивільного та трудового права юридичного факультету Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

У статті звертається увага на аспекти правового регулювання і з'ясування окремих проблем щодо договору контрактації сільськогосподарської продукції. При цьому окреслюються ознаки та елементи договору контрактації сільськогосподарської продукції, приділяється увага його складній юридичній природі.

Ключові слова: договір, контрактація сільськогосподарської продукції, зобов'язання.

Разом з тим, як і будь-який цивільно-правовий договір, договір підряду на проектні та пошукові роботи має враховувати інтереси обох контрагентів – замовника і підрядника. При цьому, проводячи паралелі між обов'язками замовника та підрядника, доходимо висновку, що підрядник виступає основною фігурою цього договору, оскільки права замовника викладені у диспозитивній формі, а права підрядника є імперативними. Таким чином, юридична конструкція цього договору дає змогу, з одного боку, забезпечити повну господарську самостійність виконавцю робіт – підряднику, а з іншого – гарантує замовникові право здійснювати на всіх етапах контроль за ходом виконання робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Толстой Ю. К. Договоры в социалистическом хозяйстве / Ю. К. Толстой. – М., 1964. – С. 240.
2. Брагинский М. И, Витрянский В. В. Договорное право. Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М.: «Статут», 2007. – С. 154.
3. Закон України «Про інвестиційну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.
4. Закон України «Про основи містобудування» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 52. – Ст. 683.
5. Закон України «Про архітектурну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 31. – Ст. 246.
6. Закон України «Про планування і забудову територій» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 31. – Ст. 250.
7. Луць В. В. Контракти в підприємницькій діяльності: навч. посіб. – 2-е вид., перероб. і допов. / В. В. Луць. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 236.
8. Цивільне право України: підручник. У 2-х кн. / Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт та ін. // За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. Кн. 2. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 250.
9. Договірне право України. Особлива частина: навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін. / За ред. О. В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – С. 445.
10. Халфіна Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфіна. – М.: Юрид. лит. – 1974. – С. 10.
11. Цивільне право України: Підручник. У 2-х кн. / Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт та ін. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 831.
12. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.